

Egy summerhilli diák meséli: Ethan Ames (részlet Hussein Lucas könyvéből)

február 16, 2013

1962-66

A jelenlegi oktatási politikát igen sokszor éri az a kritika , hogy a hangsúlyt túlzottan a bizonyítványok megszerzésére helyezi. Ez, egyrészt, mivel az igazi tudás megszerzésénél előbbre helyezik az iskolázást, sok gyerek lelki fejlődésében lehet gátló tényező, másrészt a diákok önbecsülésére is romboló hatással lehet. Ethan Ames-t az elsők között írták be az iskolába a hatvanas években; azzal az „új hullám”-mal érkezett, amit a „Summerhill: A pedagógia csendes forradalma” c. könyv kiadása gerjesztett az Egyesült Államokban. Ethan, bár nem szerzett felsőfokú képesítéseket, rendkívül sikeres életpályát futott be, és ez nem kis részben tulajdonítható annak a magabiztosságnak és önmagába vetett hitnek, melyet Summerhillnek köszönhet.

Ethan Ames 1949-ben született. Édesapja, egy New England-i család fia, azért költözött Kaliforniába, hogy Nadia Boulanger-nál^[1] tanulhasson zeneszerzést. Itt ismerkedett meg Ethan édesanyjával, aki ugyanott színészetet tanult. Ethan Washington államban látott napvilágot, amikor apja ott épp katonai szolgálatát teljesítette. Úgy hat éves lehetett, amikor a család Santa Barbarába költözött. „Akkoriban Santa Barbara egy hegyektől és a tengertől körülvett csendes, gyönyörű kisváros volt. Rengeteg tér volt, ahol szabadon

lehetett játszani. Tele volt parkokkal, nagy kertekkel és ott volt a tengerparti strand is, szóval egyáltalán nem érezte magát az ember nagyvárosban benne.”

Ethan egy kifejezetten szabad óvodába járt, majd a helyi általános iskolába írárták be. „Nem kifejezetten volt bajom az iskolával, de így visszatekintve, mindig volt valami, amit utáltam benne. Az „r” és „sz” hangokkal is viszonylag sokáig küzdöttem, így logopédiára kellett járnom, amit egyenesen gyűlöltem. De a tanórákat szerettem, a történelmet például különösen. Rengeteget olvastam. Hatodikban aztán (ami az angol elemi iskola utolsó osztályának felel meg) kezdtem megutálni az iskolát egy kicsit. Mire felső tagozatos lettem, már nagyon utáltam. Például a tornaórákat, ami inkább emlékeztetett egy katonai kiképzőtáborra. Én – igazi macsó lévén – szívesebben múltam volna az időmet a lányokkal. A művészeteket, a zenét és irodalmat pedig különösen kedveltem, úgyhogy mindenki puhánynak tartott. Emiatt sokat szenvedtem, és végtére is emiatt kötöttem ki Summerhillben.”

A hatvanas években a Summerhill: A pedagógia csendes forradalma c. könyv bestseller lett az Egyesült Államokban. „A szüleim is elolvasták. Én sose beszéltem nekik arról, mennyire utálok iskolába járni, de nyilvánvalóan tudták ezt. Látták, hogy milyen rossz hatással van rám. Bár sosem szántszándékkal, de mindig a testvéreimen töltöttem ki a mérgemet.”

A gyerekeknek nem árulták el, hogy a család Summerhillbe készül. „Elég nyakatekert módon tudatták velünk, egy hosszú angliai vakációzásba csomagolva. Mivel fél éves tartózkodást terveztünk, azt mondták, ott majd iskolába is kell járnunk, így szépen beetettek minket.” Valójában azonban Ethan szülei épp válófélben voltak. „Én minderről semmit nem tudtam. Anyám tulajdonképpen el akart kerülni apámtól a lehető legmesszebb. Az egyik legjobb barátnője a RADA[2]-ba járt akkoriban, és tőle hallott az angol színházi életről. Úgy döntött, ott a helye. Nagyon izgalmas volt. Ó, istenem, tényleg mennyire imádtam azt az életet! Rajongtam ugyanis a történelemért, a

királyokért és királynőkért, és az egész középkorért. Úgyhogy egészen lázba hozott a színház! Azt hiszem, a testvéreimet is hasonlóképpen. Sean tizenkét éves volt, az ikrek, Alan és Alex pedig tíz. Mindannyian másképp fogadtuk az utazás hírért. Alan például azonnal fellázadt ellene. Rémes dolgokat művelt a tanárokkal. Elképesztő volt!”

Ethan még a Londonba érkezésük pontos dátumára is emlékszik. „1963. február 15. volt, egy borzasztóan hideg téli nap. Abban az évben március végig megmaradt a hó. Életemben először láttam havat városban. Az első napokban gigantikus városnézést csaptunk: a londoni Tower, Szent Pál katedrális, és a Buckingham Palota megtekintése után Summerhill felé vettük az irányt. Anyám, úgy emlékszem, pár napig még Leistonban maradt, aztán visszatért Londonba, hogy albérletet keressen.”

Addigra a gyerekek már megkapták az eligazítást Summerhillben. „Az biztos, hogy a nem kötelező tornaóra-dolog nagyon tetszett nekem, de a többi órára szívesen jártam. A matekkal hamar felhagytam, egy félévet ha jártam, mert Neill tanította a tárgyat. Valami 1930-as években kiadott tankönyvet használt, miközben Amerikában már rég az új rendszer szerint tanították a matematikát, úgyhogy egy árva szót nem értettem abból, amit Neill magyarázott. Egy nem kifejezetten lehenyerlő matektanár képe dereng fel bennem, ha rá gondolok. Ő valahogy úgy állt a matektanításhoz, hogy <>. Ezen a téren kérlelhetetlen volt. De a fogalmazás órái, azok merőben mások voltak! Azok csak a gyerekek kreativitásáról szóltak. Mindig segített jól felolvasni a történeteket, amiket írtunk. Néhány ma is megvan. Ő maga is nagyszerű mesélő volt.”

Ethan első benyomása Summerhillről az volt, hogy a hely iszonyatosan elhanyagolt és lepusztult. „Nem hittem a szememnek! Ott álltam, én, egy kaliforniai srác, az átlag 25 fokhoz szokva, a havas Angliában – és nem olvadt ám! – ebben a totál leamortizált, ösöreg angol iskolában. A Carriagesben[3] szállásoltak el, ahol akkoriban nem volt fűtés, radiátorok híján egy régi szénnel fűthető kályha állt a központi

teremben. A szobáink ajtaját nyitva hagytuk abban a hiú reményben, hogy valami meleg oda is behatol, persze ez sosem történt meg. Kegyetlen hideg volt! Emlékszem, ahogy ültünk az ágyon, a húgom valami levéllel babrált, vastag téli gypjúkabátban, kesztyűben, lábunk takaróba tekerve. Nagy kaland volt, de kényelmetlen és furcsa kaland. Azt hiszem, anyám teljesen elborzadt ettől a látványtól. Nem hiszem, hogy erre számított. A hideg teljesen átjárta az egész iskolát. Mindenhol fáztunk, mindenhol nagykabátban közlekedtünk. Egyedül a könyvtárban és a nappaliban volt némi fűtés, ott gyűltünk össze. Ez volt a tanórák másik komoly vonzereje: a tanterekben volt csak fűtés. Azt hiszem, ez volt az utolsó tél rendes fűtés nélkül.

Az is furcsa volt, hogy olyan sok emberrel kellett együtt lakni. Beletelt kis időbe, mire megszoktam. Meg, hogy egy idegennel kellett osztozni a szobámon. Csak másfél évig laktam együtt valakivel, utána lett saját szobám. Ezt részben Ollie-nak, a nevelőtanáromnak köszönhettem, mert elterjesztette, hogy velem képtelenség együtt lakni. Nem értem, miért. Imádtam Ollie-t, oda voltam érte. Mindig vidám és mosolygós volt, folyton viccelődött, és mindig a gyerekek oldalán állt. Valahogy úgy tűnt, hogy mindig minket védelmez. Nem tudom, csak velem volt-e ilyen, vagy a többiekkel is. Nagyon különc figura volt, egyedül lakott egy lakókocsiban, a tenispálya mögött, mindenkitől távult. Minden este feltette a Frank Sinatra és Kid Ory lemezeit, és a harsonáján gyakorolt. Ő maga is Summerhillben diákoskodott évekkal azelőtt, és olyan kortalan ember volt, csakúgy, mint Ena. Ollie hatalmas befolyást gyakorolt rám, ahogyan bizonyos szinten Ena is, de benne inkább az igazgatót láttuk. Ő sokkal gyakorlatiasabb ember volt, de ahogy az idők folytán kiderült, emellett iszonyúan jószívű is. Ők ketten voltak azok, akikre a leginkább felnéztem.

Ena fia, Peter Wood is nagyon fontos volt számomra; tragikus halála volt, fiatalon meghalt, Weil szindrómában szenvedett.

Nekem ő egyfajta fiatalabb apafigura volt, míg Neill volt a vezér-modell. Legalábbis, bennem így élt a képe. Emlékszem, mikor eljött az ideje, hogy elkezdjek borotválkozni, anyám csak odavetette: <>"

A tanárok Summerhillben Ethan szerint akkoriban nagyon jók voltak, „de tényleg semmilyen nyomást nem gyakoroltak ránk abban, hogy minél több vizsgát tegyünk. Én három-négy középszintű vizsgát tettem tizenhat éves koromban, és még az angol vizsgám is sikerült. Ez engem lepett meg a legjobban, mert nem szerettem az angolt, és az angol irodalmat meg egyenesen utáltam. Nem az olvasás miatt, hiszen olvasni imádtam, hanem az elemzések miatt. Teljesen tönkretette nekem az egész olvasmányélményt. Szerettem magát a nyelvet, de a nyelvtant gyűlöltem. Egészen váratlanul ért, hogy pont angolból mentem át, mikor a többi tárgyat sokkal jobban szerettem. Aztán a következő évben – én tizenhét éves koromig maradtam – már nem tettem több vizsgát. Nem érdekelt az egész. Úgy tudom, manapság Summerhillben már szokás sok vizsgát tenni. De akkor, amikor én ott voltam, ez nem volt divat. Azt hiszem, a külvilág változása hozta ezt magával. Manapság még egy nyavalyás sarki boltban sem kapsz munkát vizsgák nélkül. Akkoriban sokkal inkább a tanulás örömeért tanultunk. Mert élveztük magát a tárgyat. Az igazság az, hogy ha te olyan típus vagy, akkor kipróbálsz a tanárokból, amit csak lehet. Ez pedig őket arra ösztönzi, hogy még többet adjanak.

Volt egy Tolkien-rajongótábor akkoriban az iskolában, mindenkinek volt egy beceneve, amit a történetekből vettünk. Én az egyik gyűrűlidérc voltam, gondolom, mert magas és sovány voltam, és nagyon szerettem feketében járni, és eléggé magamnak való is voltam. Emlékszem, hogy időnként milyen elemi erővel tört rám a depresszió. De gondolom, ez koromból adódott: tizennégy-tizenöt éves voltam akkor. Csak a szokványos kamaszkori magadba fordulás."

A színház Ethan életében fontos szerepet játszott. „Nagy Shakespeare-imádó voltam. Nem olvastam, csak néztem. Mivel

anyám színésznő volt, minden egyes iskolai szünetben elmentünk Stratfordba, vagy Londonba, úgyhogy a mi életünket szinte átírtatta Shakespeare. Láttam a híres Peter Hall-féle Rózsák háborúját Peggy Ashcrofttal, Ian Holmmal és David Warnerrel a főszerepekben. Lenyűgöző volt! Még most is emlékszem rá. Nagyon megérintett a darab, és elmélyítette a történelem iránti rajongásomat, főleg a Shakespeare-kora irántit. Aztán láttuk a hatvanas évek elején divatos Pinter drámákat, pl. a Hazatérőket; erről élénk emlékeim vannak most is. Kicsit magas volt még nekem akkor, de azok a hosszú szünetek, meg a kicsit mesterkélt hangulata mély benyomást gyakorolt rám. A szüleim már Amerikában is ilyeneket néztek, pl. Ionescot és Beckettet. Az ilyen avant-garde darabokat, mint pl. A játszma vége. Ha nem is láttam ezeket mind, akkor is eljutottak hozzám valamilyen formában. Nagyon szerettem a Ionesco darabokat olvasni: A kopasz énekesnőt, meg ilyeneket. Még akkor is, amikor anyám már visszatért az Egyesült Államokba, a hugommal gyakran eljártunk Stratfordba, és minden műsoron lévő darabot megnéztünk. Londonban pedig rendszeresen jártam színházba.

Moziba is gyakran jártunk. Emlékszem, hogy az összes Ealing vígjátékot[4] megnéztük, mivel a leiston moziban csak ezeket a másodvonalbeli filmek voltak műsoron, bár egyszer adták Polanski Iszonyat című filmjét is. De ha egy jó művészfilmet akartunk elcsípni, ahhoz Adleburgh-be kellett mennünk. Mindannyian imádtuk a mozit, és mivel sokunk szülei éltek Londonban, ez által amolyan iskolán kívüli közösségi hálózatot alakítottunk ki. Általában mindenki nagyjából a saját korosztályához csapódott, plusz-mínusz egy-két év még belefért. Körülbelül a gyerekek fele volt amerikai, a másik fele angol. Nem emlékszem, hogy Európából lett volna ott bárki akkoriban.

A summerhilliek többsége művész- és értelmiségi családokból jött, de azok is tökéletesen intelligensek voltak, akik nem. Persze nem feledkezhetünk meg a totál antiszociális, sőt olykor pszichopata egyedekről sem. Volt egy fiú, aki

folyamatosan Hitler beszédekét idézgetett, és fekete bőrcsizmában masírozott fel-alá; mondanom sem kell, zsidó származású volt az illető. Úgy emlékszem még egy levélbombát is küldött egyszer Peter Woodnak. Nem hiszem, hogy Summerhill valamelyest is javítani tudott volna az állapotán. Már tizennégy éves volt, amikor odajött. Fel sem lett volna szabad venni. Velem is kivételt tettek, mivel én is elmúltam már tizenhárom, amikor beíratkák. Már akkor is tartották magukat a tizenkét éves korhatárhoz a frissen beiratkozókra vonatkozóan. De mivel mi négyen érkeztünk, a csomag részének tekintettek. Nem emlékszem semmiféle nehézségre, ami a beilleszkedésem körül lett volna. Semmilyen antiszociális formában megnyilvánuló lázadást nem produkáltam. Az egyetlen, ami lázadást váltott ki belőlem, az volt, hogy különc strébernek tartottak. Ekkor lettem láncdohányos.”

Robert Mullerhez hasonlóan, Ethan is épp az iskola diákja volt, amikor az idősebb gyerekek kipróbálták a diktatúrát Summerhillben. „Egészében véve szerintem a heti gyűlés nagyon jól bevált, de minden generációnak vannak mélypontjai, amikor minden összeomolni látszik. Akkoriban egyre több gyerek szegte meg az iskolai szabályokat, pl. senki nem tartotta be a takarodó-szabályokat, és még több kihágás is volt. Nem emlékszem még mi minden vezetett ehhez a nehéz időszakhoz, de teljesen kisiklottunk a rendes kerékvágásból. Többször is előfordult az otthlétem alatt, hogy minden szabályt felrúgtak, kivéve az egészségügyieket és biztonságiakat. Aztán egyszer csak egyre több zombi kinézetű gyerek kóválygott mindenfelé, mert hajnali kettőig fenn voltak. Általában két hétig bírták, akkor aztán visszakérték az eredeti takarodó-szabályokat. Mindenki megtanulta a leckét: igenis szükség van szabályokra és korlátozásokra. Abban a bizonyos esetben azonban ez nem történt meg. Így kikiáltották a diktatúrát, és Albert Lamb lett a diktátor. Al próbálta rávezetni a többieket, hogy megértsék, ez történik, ha a rendszer nem önkormányzati: az alternatíva a despotizmus. De kegyetlen rossz lett a hangulat az emberek között. Még sokkal később is érezhető volt ez a

keserű utóíz, amit mindez hagyott maga után. A felnőttek, részükről, kimaradtak ebből a buliból. Arra határozottan emlékszem, hogy én Alhez csapódtam, mert úgy éreztük meg kell leckéztetnünk a többieket, hogy felfogják, milyen következményekkel jár a diktatúra. Azt hiszem az egyik kiváltó oka mindennek az volt, hogy sokan nagyon passzívan álltak hozzá a közösségi ügyekhez akkoriban. Nem nagyon jártak a heti gyűlésre. Nagyon kellemetlen és szörnyű idők voltak azok.

Egyetlen dolgot tudnék említeni, ami Summerhillben nem egyedi. A gyerekek ott is gyerekként viselkednek. Az ottani tizenégy-tizenöt évesek is megélik a nehéz változásokkal járó időszakot, és ebben még Summerhill sem tud segítségükre lenni. Ez az időszak aztán nem éppen rózsaszín. Ott is látsz teljesen magába fordult gyerekeket, akiket nem lehet semmiféle kommunikációra rábírní – ebben a tekintetben Summerhill sem más, mint a többi. Azt hiszem, voltak ott olyan gyerekek is, akinek speciális iskolákban lett volna a helyük. Ma már világosabban látják a gyerekek pszichés problémáit és azok többiekre gyakorolt hatását, mint a hatvanas években. Az akkori lélektan inkább volt pszichiátria, semmint pszichológia vagy szociológia. Nem nagyon figyeltek a társadalmi hatásokra. Azt hiszem, Sean öcsém, akiből pszichológus lett, nagyon ráérezett erre a dologra.”

Summerhill után

Nem Summerhill fejlesztette ki a művészi éneket, mert teljesen autodidakta voltam e tekintetben, de mégis sokban segítette. Megadta a szabadságot, hogy magamat fejlesszem, és ez által sikert is ért el nálam. Kicsit azonban meg is nehezítette a dolgomat, mert később nehezen fogadtam el, hogy azt kell csinálnom, amit mások akarnak tőlem. Pl. amikor Londonban egy vizsgára felkészítő kurzusra jártam, nem volt gond, mert tudtam, hogy azért vagyok ott, hogy letegyem a vizsgákat. De továbbra is azt mondtam, amit én gondoltam jónak, és nem azt, amit hallani akartak tőlem. Amikor pedig művészetekből emelt szintű vizsgára mentem, nagyon nehezen vette be a gyomrom a

vizsgaanyagot, mert túlságosan behatároltnak éreztem. Nem is értem el az emelt szintet, így csak közép szintű vizsgám van belőle.

Summerhill adta meg nekem az erőt és az abba vetett hitet, hogy amit el akarok érni, azt el is fogom érni. Később beiratkoztam egy művészeti főiskolára, hogy tervezőgrafikát tanuljak, de csak öt középszintű vizsgám volt, holott művészetekből emelt szintűnek kellett volna lenni, így egy alapozó kurzust is el kellett végeznem. A kurzussal nem is volt gond, nagyon ment nekem, és a vezetőjével szoros kapcsolatba kerültem, és még pár tanárral is, de a vizsgára való felkészülést utáltam, ami pl. emberábrázolást és egyébeket követelt. Nem volt mindehhez meg az önbizalmam, mert nem tudtam jól rajzolni, és minden ezzel kapcsolatos dolgot utáltam.

A végén oda álltam eléjük, és közöltem, hogy nem járok tovább azokra az órákra, mert nem látom értelmét. A tanárnő teljesen odavolt ettől, és próbált meggyőzni, hogy muszáj. Aztán elment és ordította egy sort a tanszékvezetővel. Én meg csak kötöttem az ebet a karóhoz, hogy mivel én vagyok a legjobb az egész osztályban, nekem erre semmi szükségem nincs, tök fölösleges bejárnom az órákra. Erre a tanszékvezető beadta a derekát, és odavetette: „Hagyjátok, hadd csináljon, amit akar!” Aztán, mint kiderült, tényleg én lettem a legjobb a csoportban. Az, hogy rajzolni nem tudtam, semmit sem vont le a grafikában mutatkozó tehetségemből. És én mindezt Summerhill javára írom. Önbizalmat önt beléd, hogy megcsináld, amit szeretnél.

Mivel Summerhillben szabadon kiélhettem művészi ösztöneimet, ez nagyban hozzásegített ahhoz, hogy a tervezőgrafika területén helyezkedjem később el. Minden évben beválasztottak az Évvégi Bizottságba, ami mindig egy téma köré szervezte az év végi mulatságot, és a tervezőgrafika pont az ilyen feladatokat tűzi ki céljául. Nem csak annyi, hogy légy kreatív. Nesze, itt a feladat, oldd meg, ahogy tudod! – na ez

az, amiről a tervezőgrafika szól. Úgyhogy innen nekem egyenes út vezetett oda, ahol végül kikötöttem, bár teljesen ösztönösen vettem arra az irányt, de ha most visszagondolok, az eredeti motiváció Summerhillből ered.

Az alapozó kurzus után egy három éves szakképző kurzusra mentem tovább ugyanabban az iskolában, az East Ham Műszaki Főiskolán. Akkoriban még nem adott BA végzettséget, csak oklevelet. Amíg ott tanultam, kaptam egy nyári munkát a BBC-nél. Így kerültem bele a televíziós grafika világába. Imádtam azt a munkát, és a második év végén a BBC felajánlott nekem egy teljes munkaidős állást, mint segéd-tervezőgrafikus. Ezt azonban elutasítottam, mert be akartam fejezni az iskolát. A televíziós grafikát választottam szakterületemnek; akkoriban ezzel egyedül voltam. Igaz, a főiskolán közölték, hogy nincs ilyen képzés, mire én azt feleltem, hogy majd én elkészítem a terveket, nekik meg csak alá kell írni. Úgyhogy mindenképpen ellenére végül én terveztem meg magamnak a kurzust. Akkoriban még mindent kézzel rajzoltak és készítettek el, nem volt még számítógépes technika. Merő rémálom volt, de azért izgalmas és jó erőpróba.

Azzal tisztában voltam, hogy a többi diák inkább a tekintélyt látja a tanároknál. Sokkal érettebbnek éreztem magam náluk. Sok tekintetben közelebb éreztem magam a tanárokhoz, mint az osztálytársaimhoz; az emberekkel jobban tudtam bánni, ebben voltam én érettebb. Ez egyértelműen Summerhill hagyománya, hiszen ott úgy él együtt sok-sok ember, hogy elfogadja a másikat teljes valójában. Az, hogy én ennyire jól tudok csoportban dolgozni, szintén Summerhillnek köszönhető. Utálok egyedül dolgozni. Bár nem hiszem, hogy ez is Summerhill miatt van. Nagyon is sok ember van Summerhillben, akik egyedül szeretnek tevékenykedni, mert Summerhill megadja azt a lehetőséget, hogy teljesen függetlenedj másoktól. Biztos, hogy egy csomó olyan művészt nevelt ki, akik teljesen egyedül dolgoznak.

A főiskola befejezése után ott maradtam öt évig tanítani. Ezt

megelőzően azonban szabadúszóként éltem. A BBC már nem vett volna fel, mert korábban elutasítottam az állásajánlatukat, meg azért sem, mert akkor már Juliával, a jövődő feleségemmel éltem együtt, aki szintén a BBC berkeiben dolgozott, és nem nézték jó szemmel, ha valaki azzal dolgozott együtt, akivel együtt is élt. A főiskola utáni első évben, már szabadúszóként, a tanszékvezetőm hívott, hogy félállásban tartsak órákat. Ez aztán időközben teljes munkaidős állássá nőtte ki magát. Elég fura helyzet állt elő, mert olyan harmadéveseknek voltam az oktatója, akik elsőévesek voltak, amikor én harmadéves. Egy kicsit munkás volt a bizalmukat elnyernem, de végül sikerült.

Imádtam tanítani! Csak azért hagytam abba, mert kezdtem elszakadni attól, amit tanítottam. Minden energiámat a tanításba fektettem, ezért szinte semmi grafikai munkát nem produkáltam. Azért léptem ki a főiskoláról, mert úgy éreztem, hogy nem kéne olyasmiket tanítanom, amiről már nem is tudom, micsoda. Nem akartam valami kőkorszaki-szaki professzorrá válni. Ez a főállású tanári pálya nagy veszélye: egy idő után már nincsenek képben azzal, amit tanítaniuk kellene. A szakképzések előnyét abban látom, hogy felkészültebbek, mint a diplomával rendelkezők, és ez a munkakereséskor nem elhanyagolható tényező. A diplomásokat úgy elárasztják a sok elmélettel, hogy másra már gondolni se jut idejük.

A Summerhillben szerzett élettapasztalat nagyban hozzásegített engem a diákokkal való jó kapcsolatom felépítéséhez. Egy csomó előnyre tettem szert, amit máshol nem tudtam volna kamatoztatni. Az egyik az, hogy majdnem egykorú voltam velük, így még rengeteg közös témánk akadt. De, mivel én Summerhillből jöttem, ez az egész hierarchia dolog nem állt közénk. Sokkal erősebben éreztem, hogy közénk tartozom, és hogy a csapatuk tagja vagyok, mint ők azt feltételezték volna. Mindezt nagyon furának találták, ezért időbe telt, míg elnyertem a bizalmukat. Ilyennel még sosem találkoztak addig. Azt várták volna tőlem is, hogy legyek a tanár, aki tartja a

tisztes távolságot a diákoktól. Nagy kihívást jelentett mindezt leküzdeni. Ám mindkét fél számára elképesztően gyümölcsöző az ilyen kapcsolat, és ezt szerettem a legjobban a tanításban. Befogadtak maguk közé. Ezen sokat vitatkoztam egykori évfolyamtársaimmal, akik mindig azt kérdezték, mi a fenének tanítok ott, mikor én is arra a francos helyre jártam, ráadásul én voltam a legjobb a csoportban, úgyhogy túl jó vagyok tanárnak. Dolgoznom kéne a nagyvilágban, hírnevet szerezni inkább. De én tudtam, hogy a diákokkal való közös munka talán még több kreativitást igényel, mintha valami tervezőirodában dolgoztam volna. Mert én szeretek másokkal együtt dolgozni. Ezért nem zavar engem most sem az, hogy főnöknek kell lennem, mert a többiekkel együtt így is alkotok. Egyáltalán nem zavar, hogy nem készítek grafikákat, mert a többi emberrel együtt akkor is lehetek kreatív. És ez olyan kellemesen bizsergető érzés!

Azt hiszem, hogy a vezetési stílusomban is jelen van az egyenlőség tisztelete. Nagyon érdekes, hogy amikor a jelenlegi állásomra pályáztam, volt összesen öt középszintű vizsgám és egy alapfokú végzettségem, amit az Ipari Művészek és Designerek Társaságában szereztem. A BBC-nél dolgozó vezetők többségének egyetemi diplomája van. Csakhogy az az ember, aki most a főnököm, hallott Summerhillről. A személyzetisnek szemet szúrt, hogy nincs elég papírom, de a főnököm erre csak azt mondta: <> Hála Istennek, akadt valaki, aki így gondolkodott! Ez bebizonyította, hogy szerezhetsz megbecsülést pusztán azzal is, hogy jól tudsz bánni az emberekkel.

Most egy hatalmas osztály vezetője vagyok, és úgy érzem, hátrább kell lépnem. Kicsit el kell távolodnom, hogy képes legyek a főnök szerepébe bújni. Az emberek nem fogadnak el felettesüknek, ha nagyon közeli viszonyban állok velük. Amikor a TVam-nél voltam egy kisebb osztály vezetője, nagyszabású vacsora-partikat adtam az otthonomban a beosztottjaimnak. A szabadságunk alatt közös vidéki kiruccanásokat szerveztünk. Most már nem csinálom ilyesmit a beosztottjaimmal. Nagyon

hiányoznak az ilyen élmények, és amolyan magányos farkasnak érzem tőle magamat. Néha szörnyű döntéseket vagyok kénytelen hozni. A jelenlegi munkahelyemen az első három hónap után tizenkét embernek kellett felmondanom. De ezt nem bírod megtenni, ha szoros személyes kapcsolatban vagytok egymással. Na, ebben áll Summerhill nagy hátránya, mert ott hatvan ember egy hullámhosszon van, és folyamatosan együtt gondolkodik. És aztán kilépsz abba a cudar nagyvilágba, ahol mindenki másképp gondolkodik, mint te, és neked kell megváltoznod. Ám ugyanakkor Summerhill már elég rugalmasságot és toleranciát nevelt beléd ahhoz, hogy képes légy alkalmazkodni.

Tiszta szívemből mondom, hogy nem vagyok versengő típus. Valamennyire persze az kell, hogy legyek, ha feljutottam a BBC egyik vezetői székébe, de eredendően nem a versenyszellem motivál. Nem könyököltem, és tapostam át az embereken, csak hogy elérjem a célokat. Igazából, egyáltalán nem tudom jól eladni magam. Ezért meg sem kíséreltem soha még megközelíteni sem a marketing világát. Már maga a gondolat is, hogy bármit el kéne adnom, nagyon távol áll tőlem, nemhogy magamat adjam el. Biztos vagyok benne, hogy ez nálam Summerhill adománya. Persze mindenkinek kell szörnyű döntéseket hoznia időnként. Anyámmal beszélgettem erről, amikor a TVam-nál voltam. Ott ugyanis olyan döntést kellett meghoznom, ami egy csapásra nagyon rossz színben tüntetett fel a közeli barátaim körében. Nagyon nehezen vettem ezt az akadályt, de anyám csak ennyit tett hozzá: <> Summerhillben Neill, és most Zoe, ők hozzák meg a végső döntéseket. És ők ettől egy magányosabb pályára vannak kényszerülve.

Azt mindig is tudtuk, hogy Neill határoz abban, kit vesz fel, és kit bocsát el az iskolából. Azt is sejtettük, hogy Enának van beleszólási joga. Ő volt a trón mögötti hatalom. Gyakran éreztük, hogy ezt vagy azt a döntést konkrétan Ena hozta meg. Volt egy tanár, akit elbocsátottak, azt hiszem már az után, hogy én eljöttem onnan. Volt egy barátja, és Summerhillben együtt éltek, és úgy hírlük, Ena azért tette ki őket, mert

melegek voltak. Az egyik magyarázat szerint, Ena nem állt a homoszexualitás pártján, a másik szerint, úgy érezte meg kell védenie az iskolát.

Nem tudom, Neill hogyan vélekedett a homoszexualitásról. Csak azt tudom, amit az egyik könyvében leírt, egy másokkal folytatott beszélgetésbe ágyazva. Az volt a benyomásom, hogy tökéletesen toleráns módon állt hozzá, de ugyanakkor teljesen régimódián. Még mindig betegségként kezelték ezt a dolgot. Rosszul berögződött szokásnak. Az a kijelentése viszont nagyon megijesztett, hogy Summerhill még sose nevelt ki egyetlen homoszexuális embert sem. Nem értettem, miért mond ilyet, hiszen egyrészt honnan tudhatná ő ezt, másrészt pedig micsoda előítéletes dolog ilyet mondani! Ugyanakkor nem tudhatjuk, milyen hányadban járult hozzá ehhez a kijelentéshez az a törekvése, hogy saját magát és az iskolát megvédje a támadásoktól. Megértem, hiszen ha ilyesmi kitudódik, az egyből betette volna a kiskaput az iskolának.

Az én időmben a szabály tiltotta még a hetero szexet is (nemhogy a homoszexuálisat), ugyanis rettegtek egy nem várt terhességtől. Azzal a lendülettel be is zárták volna az iskolát, ha híre megy ilyesminek. Szóval, még a hetero szex gondolatára is mindenkit kirázott a hideg. Nem is hiszem, hogy voltak ez irányú próbálkozások. Nagyon nyíltan kitárgyaltuk a dolgot, mert hát a hatvanas évek nagy „szabad-szerelem”-sódere benne volt a levegőben. Az elméletet kiveséztük, tudtuk, hogy alapvetően egy jó dolog, és hogy nyíltan kell róla beszélni, és semmiféle formája nem kelthet viszolygást bennünk. Persze a gyakorlatban... Nem hiszem, hogy számítana az, mennyire nyitott valaki, vagy mennyit változik a társadalom hozzáállása, a kamaszok és gyerekek körében mindig is kínos téma marad a szex, mert ez együtt jár a felnőtté válással. Ezt nem is értheti, aki nem volt benne. Nagyon cikinek számított pl. a maszturbáció, vagy ha valaki elismerte, hogy csinálta. Emlékszem, hogy a Carriagesben lámpaoltáskor mindig lehetett innen-onnan hallani a humorizálást: <<Épp kivered?>> Meg a

választ. <>, és a szokásos poént: <> Vagy ha azt mondtad <>, akkor meg jött a reakció: <> Szóval megvolt ez a tinédzser-macsóskodás. Csak úgy, mint bárhol máshol.

Biztos vagyok benne, hogy felmerült már akkor bennem, hogy meleg vagyok, de így visszafelé már könnyű okoskodni. Talán már nyolc-tíz éves koromban sejtettem. Isten tudja. Csak akkor esik le a tantusz, mikor belegondolsz, hogy igen, mindig is sokkal jobban izgattak a haverjaim tinédzser bátyjai, mint a nővérei. Az tuti, hogy észrevettem, hogy már tizenéves koromban a meztelen fiúk vagy férfiak látványa sokkal izgatóbban hatott rám, mint a nőké. De soha el nem ismertem volna ezt. Nem voltam még eléggé felnőtt ahhoz. Még Summerhill sem adott nekem elég erőt, hogy kimondjam, <>. Inkább eltöprengtem rajta, hogy <>. Amíg Summerhillbe jártam, három barátnőm is volt, és egyszer le is feküdtem az egyikkel. Teljesen be voltunk rezelve mindketten, mert nem védekeztünk. Sosem ismertem volna el, hogy meleg vagyok, és nem hiszem, hogy bárki is megtenné ezt, mert bár elvben mindenki normális dolognak tartotta, mégis volt valami leereszkedő abban, ahogyan ezt kimondták.

Egészen 1976-ig nem ismertem be, hogy meleg vagyok. Ekkor már volt egy lányom. Volt egy kalandom egy férfival, de a feleségem és én úgy határoztunk, hogy nem vesszük komolyan, mert akkor még nem voltam hajlandó elfogadni, hogy teljesen meleg vagyok; ha egyáltalán lehet olyat mondani, hogy valaki teljesen valamilyen. Csak a lányom születése után jöttem rá, hogy még mindig erősen vonzódok a férfiakhoz, és ez csak egyre fokozódott. Végül aztán elmentem egy meleg klubba az öcsémrel, aki épp hazalátogatott az USA-ból, mivel Alan is meleg volt, és már jó pár éve kinn élt. Azt hiszem, Alan bizonyos szempontból a katalizátorom volt, mert ő volt az, aki megrázott, hogy szedjem már össze magam. Az nem jött váratlanul, hogy megtudtam, Alan is meleg, és azt hiszem ő már hamarabb tudta rólam, hogy az vagyok, mint én magam – vagy legalábbis ő hajlandó volt kimondani.

A feleségemmel azóta is teljesen rendben van a kapcsolatunk, és a lányommal is mindig tartottam a kapcsolatot. Kamaszkorában gyakorlatilag velem élt, mert tőlem könnyebben elérhető volt az iskolája majd a főiskola, ahova járt. Tudta, hogy egy férfival élek együtt, és hogy egy ágyban is alszom vele, de azt valószínűleg úgy tizenhárom-tizennégy éves koráig nem tudta, hogy ez pontosan mit is jelent. Talán okozott ez neki némi problémát, de sose mutatta. Az biztos, hogy a fiúk, akiket hazahozott, mind tisztában voltak a helyzettel, de nem csináltak belőle ügyet. Úgyhogy a lányom biztosan beletanult abba, hogyan tálalja ezt a helyzetet az embereknek. Mindkét szülőjéhez próbált lojális maradni; az ő szempontjából nem volt más a helyzet, mintha egy másik nővel éltem volna együtt. Ő is, mint sok sorstársa, sokáig reménykedett, hogy a szülei újra összejönnek. Ahogy ő beletanult abba, hogy olyanokkal kezdjen, akik elfogadják, hogy az apja meleg, úgy én sem bírok olyan emberrel együtt lenni, aki nem tolerálja azt, hogy gyerekem van. Úgyhogy megint témánál vagyunk: a toleranciánál, és annak az elfogadásánál, hogy az emberek különbözőek.

Életem és vérem árán is megvédeném a melegek jogait, de sosem mentem ki felvonulni az utcára. Ez hasonló ahhoz, hogy sose mentünk ki az Aldermaston-felvonulásra[5], amikor Summerhillben voltunk, pedig abszolút atombomba-ellenesek voltunk. Egyszerűen csak nem éreztük szükségesnek, hogy kiálljunk ellene kiabálni. Én nem tagadom senki előtt, hogy meleg vagyok, és néha a hatás kedvéért még akár égbekiáltóan nyilvánvalóvá is teszem. De nem mászom ezzel bele állandóan mások arcába.

Az a nagy baj a társadalommal, hogy nehezen képesek a másik emberrel toleránsan viselkedni, vagy felfogni, hogy lehetnek különbözőek. A legtöbb embernél a tudás vagy megértés hiánya a baj forrása. Fontos lenne, hogy az iskolákban azt tanítsák, hogy csak azért mert kimondják, melegnek lenni normális, vagy legalábbis elfogadható, vagy nincs vele semmi baj, még nem kellene attól félni, hogy a gyerekek egyből rákapnak a meleg-

szexre. Azt kéne elérni, hogy ettől ne féljenek. A melegszexszel amúgy is biztosan várnának az iskola befejezéséig. De legalább kimaradhatna az életükből az, hogy abnormálisnak tartásuk őket. Vagy olyan titkolózásba burkolják a témát, hogy a gyerekek nem is tudnak róla semmit, míg el nem hagyják az iskola kapuit.

Ilyen szempontból Summerhill segített nekem a homoszexualitásomat elfogadni, mert megúsztam ezt a tabuhercehurcát. Mert mire végre színt vallottam, ha a magam szerencsétlen, nehézkes módján is, de elfogadtam, hogy rendben van, meleg vagyok, és még ha úgy is éreztem, hogy ez elfogadhatatlan, akkor is tartottam magam annyira, hogy nem gondoltam az öngyilkosságra. Sok olyannal találkoztam, aki halálra rémült a felismeréstől, és sok olyannal is, akik nem voltak képesek elmondani a szüleiknek soha. Van bennem egy alapvető meleg-öntudat, ami azt mondja: számít ez egyáltalán egy kicsit is? Ugyanakkor, nem tudom azért-e, mert folyton ki vagyunk közösítve, de kifejezett érdeklődést mutatunk a melegkultúra iránt, és tudatossá akarjuk magunkban tenni, hogy oda tartozunk. Azt hiszem, ez azért van, mert minket eleve beskatulyáznak. Ugyanis az egyetlen környezet, ahol mindenki átérzi ugyanazokat az érzéseket, ahol nem kell faggatózástól vagy félreértéstől tartanod, az egymás között van. Ez olyasmi, hogy a feketék a fekete társaik között érzik jól magukat igazán. Izgat az, hogy a hozzám hasonló emberek mit éreznek, mit gondolnak, és hogyan tudnánk egymásnak segíteni. De egyre gyakrabban jutok arra, hogy nem érdekel ez az egész klikkesedés, mert abban a táborban sem egyformák az emberek. És miért kellene, hogy azok legyenek, csak mert melegek? Egyikőnk sem képes kimondani, hogy bárki bármi lehet, és nem számít ki vagy mi vagy. Még a summerhilliek sem!

Nagyon kevés régi summerhillivel tartom a kapcsolatot. Ha összejövünk, most is van miről beszélni, rengeteg közös emlékünknél van. De nagyon is tudatában vagyunk annak is, hogy mások lettünk. Egész mások ahhoz képest, mint akár egy-két

évvel az iskola után voltunk. Ez a korral jár. A testvéreimtől is elszakadtam ilyen szempontból.

Kábé nyolc-tíz évvel ezelőtt voltam utoljára Summerhillben, amikor a Summerhill Egyesület először tartotta közös hétvégéit. Csak azért nem vittem magammal senkit oda, mert épp nem volt senkim. De a lelkiismeretem nem tartott volna vissza. Az öcsém, Alan, például elvitte a szeretőjét. Nem volt semmi hűhó belőle, de Alan úgy érezte, még mindig nem volt meg az igazán nyílt elfogadása annak, hogy Summerhillbe jártak melegek, és hogy ezzel nincs semmi baj. Ez akkoriban volt, amikor nagy reklámkampányt akartak csinálni Summerhillnek, és Alan készségesen vállalkozott volna a közreműködésre, azzal a feltétellel, hogy Summerhill kimondja, hogy az iskola igenis nevelt meleg embereket is. Azt hiszem, Zoét ez kicsit megdöbbenett. Talán az is megbántotta, hogy ilyen adok-kapok módon állította ezt be az öcsém. Én nem vagyok ennyire szélsőséges, mint ő. De azt én is nehezen emészteném meg, ha megtudnám, hogy még mindig megtagadják a melegeket Summerhillben. Talán írnék egy levelet a Timesnak, hogy felhívjam a figyelmet, Summerhillben még mindig egy mítoszt éltetnek? Azt hiszem, megtenném.

Summerhill változott, és nem is várhatjuk el, hogy ugyanaz maradjon mindig. Persze, hogy változik, hiszen ez az egész nyavalyás világ változik. És én sem akarok ugyanolyan maradni örökre. Isten a tanúm, rengeteg dolog változott meg Summerhillben. Mint ahogy a gyerekpszichológia is rengeteget változott. Jó lenne, ha jobban megválogathatnák, kit vesznek fel. Ez a szörnyű üzleti oldala a dolgoknak, hogy ha valamit sikerre viszel, és az értékes dolgokat nem akard veszni hagyni, nem vehetsz fel olyan gyereket, akit már minden lehető iskola elutasított. Ha felveszel egy ilyen kítaszítottat, az a többiek kárára válhat.

Felmerült bennem is, hogy Summerhillbe küldjem a lányomat. De úgy álltam hozzá ehhez a döntéshez, hogy csak akkor folyamodom hozzá, ha úgy látom, hogy boldogtalan abban, amit csinál.

Hiszen Summerhillben ez a lényeg, hogy ott boldog lehetsz azzal, amit csinálsz. Engem is csak azért küldtek oda annak idején, mert boldogtalan voltam az iskolámban. A lányom viszont jól érezte magát, akkor miért kellett volna beavatkoznom? Ott már kialakult egy baráti köre. Miért kéne kiszakítani valakit ebből, csak azért, mert van valahol egy iskola, amiről én jobb véleménnyel vagyok? Ha azt éreztem volna, hogy agy mosáson megy keresztül, vagy az iskola elveivel gyökeresen nem értettem volna egyet, akkor kivettem volna onnan. De nem láttam semmi szembeszökő hibát benne. Mindig megmondtam a lányomnak, miről-mit gondolok, így a vélemények széles tárházával megismerkedhetett. Summerhillnek nagyon is van létjogosultsága, hogy megmutassa a világnak, hogy így is lehet élni; ez a lényege!

Számomra Summerhill a toleranciát képviseli. Mindig ide lyukadok ki. Tolerancia az egyénnel szemben, tolerancia a közösséggel szemben. Meg a felismeréshez, hogy tehetsz valamit az életeddel, de a világot nem változtathatod meg. Megtehetem a rám eső kis részt, de be is foghatom a szám, és sodródhatok tovább. Egy csomó ember bolondnak tart. Mire jó az a sok aggodás? Úgyse tehetek semmit egy csomó dolog ellen. Csak élem és élvezem az életet. Holnap is nap lesz. Életemben már másodszorra rúgtak ki az állásomból. De ez sem a világ vége. Hiszen eddig mindig szerencsém volt, és ez nagy kiváltság. Ezt hiába mondanám, mondjuk egy bányásznak, nem lenne hiteles. De ha valaki ebben hisz, ez az életfelfogása, hogy <>, és elég toleránsan viseli az életet, és hagyja, hogy történjenek a dolgok, akkor az élet szépen csordogál tovább a medrében.

Utóirat (2011)

Öt vezető állásban eltöltött év után otthagytam a BBC-t 1999-ben, és újra tanítani kezdtem: mozgókép-grafikát tanítottam a dél-londoni Ravensbourne Főiskolán. Visszatértem az iskola világába. Még mindig úgy látom, hogy a Summerhillben szerzett élményeim megszínesítik a tanításhoz való hozzáállásomat. A lehető legjobbat tudod kihozni a diákjaidból, ha egyenlő

félként kezeled őket. A folytonosság érzése izgalmas és fura egyben. Most annak a fiát tanítom, akit kezdő tanárként tanítottam, és egy olyan diákom is volt, aki Summerhillbe járt – és aki nyíltan vállalja a homoszexualitását!

Most is remekül élünk a barátommal, Roberttel. 2009-ben törvényesítettük a kapcsolatunkat, huszonegy év együttélés után, és felvettük a Chapman-Ames nevet.

Tacita, a lányom, férjhez ment és egy unokával is megajándékozott bennünket, aki most öt éves. Tacita a New York-i Calvin Kleinnél dolgozik divattervezőként, és néha alkalmazza az öcsémet Alant, aki még mindig lelkesen köt. Alex húgom visszaköltözött a kaliforniai családi fészekbe, és már két unokája van. Szomorú hír, hogy Sean öcsém 2003-ban meghalt. Viszont a lánya, Zoe, Tacita és a húgom fiaival is szoros kapcsolatot tart.

Az 1996-os riport óta nagyon sok változott, és sok minden maradt a régiben. Ahogy most visszaolvasom, amiket akkor mondtam, nem hiszem, hogy változtatnék bármin. Végülis, az egy pillanatfelvétel volt. Ha valamit hozzátennék, az az, hogy a mai oktatási rendszert látva egyre inkább Summerhill-párti vagyok. Bár nem volt kötelező tanórára járni, mégis sokkal több tudást szedtünk magunkra, mint a mai állami iskolákban a gyerekek! Szeretném azt hinni, hogy megszelídültem kicsit, és kevésbé vagyok fontoskodó, de félek, hogy akik ismernek, épp az ellenkezőjét állítanák: egy morgós vénember lettem.

[1] Juliette Nadia Boulanger (1887-1979) neves francia zeneszerző, karmester és zenetanár.

[2] Royal Academy of Dramatic Art. Királyi Színészakadémia.

[3] A *carriage* szó jelentése 'vagon'. Neill szerzett valahonnan két kimustrált vonatvagont, hogy az idősebb gyerekeket legyen hol elszállásolni. Később ezeket barakkokra cserélték le, de a név megmaradt. Az idősebb gyerekeket „Carriage-kids”-nek hívják. (a Hussein Lucas által

összeállított „Summerhill-kifejezések tárá”-ból)

[4] Az Ealing vígjátékok egy filmsorozat volt, melyet 1947 és 1957 között játszottak a mozikban. A filmeket az Ealing Stúdióban készítették. (a ford.)

[5] Húsvétkor tartott nukleáris fegyverkezés ellenes felvonulások az 1950-es, '60-as években. A Berkshire megyei Aldermaston és London között vonultak fel az emberek, innen a neve. (a ford.)

fordította: Miskolczi Zsuzsanna